

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО І ЦИВІЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗУНР ЩОДО КОМПЛЕКТУВАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Стаття присвячена дослідженню призовної діяльності повітових та окружних команд, створенню та діяльності призовних комісій. Показано специфіку призову військовозобов'язаних в окремих повітах та на різних етапах існування Галицької армії. Досліджено проблеми, які виникали під час організації призову. Висвітлено питання звільнення від військової служби.

Ключові слова: призов, призовник, військовозобов'язаний, мобілізація, військова служба, призовна комісія, окружна команда, повітова команда, повітовий комісар, громадський комісар.

Постановка проблеми та її актуальність. Призов військовозобов'язаних був і залишається одним із проблемних питань в нашій державі. Особливо гостро це питання постало в теперішній час. Тому, досліджуючи та аналізуючи недоліки та переваги призову минулих часів, зокрема періоду існування Галицької армії, ми матимемо можливість уникати помилок при проведенні мобілізації в теперішньому та майбутньому.

Огляд попередніх досліджень. Питання мобілізації до лав Галицької армії частково висвітлені в працях Футулуйчука Д.Д. [4], Рутара В.Є. [16]. Проте в них призов військовозобов'язаних досліджено неповно, не висвітлено діяльність самих призовних комісій, порядок, проблемні питання та специфіку призову в Галицьку армію.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є на основі аналізу архівних документів, повітової преси та мемуарів прослідкувати як відбувався призов військовозобов'язаних на різних етапах існування Галицької армії. Дослідити мобілізаційну діяльність окружних, повітових команд та

Шумінська Наталія Володимирівна, аспірант кафедри історії України та етнокомунікації, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів.

© Шумінська Н.В., 2015

призовних комісій. Окреслити специфіку призову в окремих повітах Східної Галичини.

Виклад основного матеріалу. Армія є складовою частиною державної організації, запорукою її незалежності. Формування Галицької армії відбувалося під час несприятливих внутрішньо- і зовнішньополітичних умов.

5 листопада 1918 р. оприлюднено маніфест Української Народної Ради про початок створення збройних сил на добровільній засаді. В цьому документі містився заклик до громадян для вступу в українську армію наступного змісту: «Горожани! Найважливіша задача теперішньої хвилі є закріпити і утримати те, що створено всенародним зривом. Українські власті, горожанські і військові мають в цілім краї завести негайно публічну безпечність і спокій. Українці! Творення Української народної держави не можливе без народнього війська, народної армії. Сю армію мусимо зараз створити, й тому звиваємо всіх українців ставати в лави армії» [1, арк. 12]. Як бачимо, в цьому маніфесті відсутня інформація про загальну мобілізацію і творення регулярного війська на примусових засадах. Це лише заклик до добровольців. Початок творення регулярного війська поклав закон про загальний обов'язок громадян Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

На основі цього закону було видано розпорядження від 13 листопада 1918 р., згодом оголошення та настанови до Окружних військових команд (ОВК) щодо виконання розпоряджень. В цих документах зазначалося, що мобілізація населення, вишкіл новобранців, підготовка старшинських і підстаршинських кадрів для різних родів зброї покладається на ОВК. Зокрема, при них мають бути створені призовні (оглядові) комісії для проведення перегляду мобілізованого населення. За мобілізацію в ОВК відповідає мобілізаційний та евіденційний референт.

Розбудову молоді української армії здійснював Державний Секретаріат Військових Справ (ДСВС). У свою чергу, виконання завдань ДСВС було розділено між 14-ма відділами. Четвертий відділ відповідав за мобілізацію, тобто за мобілізаційні закони, приписи, постанови, закони про военні повинності, формування похідних формацій та

демобілізацію [2, арк. 60]. Для підвищення ефективності оперативного керівництва ДСВС безпосередньо співпрацював з ОВК.

На початках заходи мобілізаційного відділу були доволі хаотичними і часто викликали лише шкоду та підривали повагу до державної влади. Так, наприклад, в одних повітах було покликано до військової служби більше річників, в других менше. Часто було й таке, що призовники прибували до міста і, не одержавши ніяких наказів, поверталися додому та розносили з собою легковажність до урядових закликів і деморалізацію [3, с. 66].

Через низку негативних чинників виникали труднощі під час мобілізації. Оскільки ОВК створювалися безпосередньо в період мобілізації, їх кадри не мали належного досвіду. Команди очолювали старшини із досвідом служби в армії Австро-Угорщини, а недолки у спеціальній фаховій підготовці компенсувалися моральними якостями старшин [4, с. 81].

На початку лютого 1919 року в Станіславові відбулася нарада Окружних Військових Командантів під проводом полковника Д. Вітовського. Метою її було узагальнення організаційної та адміністративної схеми Окружних команд. Слід зазначити, що до цього часу кожний округ творив для себе ніби окрему республіку. Результати цієї наради були досить корисними, адже йшлося про зведення до спільного знаменника неузгоджених до сих пір, хоча й добре продуманих заходів Окружних команд [3, с. 69].

Для координації мобілізаційної діяльності Окружних команд ДСВС крім настанов та оголошень видавав також накази та розпорядження. Зокрема, в наказі до всіх Окружних команд від 16 листопада 1918 р. зазначено, що Окружні команди негайно мають подати поіменний список всіх офіцерів, які знаходяться на підконтрольній ОВК території. Список має містити наступні рубрики: військовий ступінь, ім'я та прізвище, службове приділення, військове вишколення, місце та дата народження, національність. Одночасно команди мають подати кількість підофіцерів та стрільців, а також зазначити кількість офіцерів та підофіцерів, яких бракує у різних родах зброї. Ці повідомлення

окружні команди зобов'язувалися надсилати кожні десять днів на адресу ДСВС [5, с. 1]. Як доповнення до цього наказу, 4 грудня 1918 р. був виданий ще один наказ, який зобов'язував ОВК до зазначеного вище списку додавати також поіменний список офіцерів, які покищо не мали службового приділення. В списку обов'язково слід зазначати наявність фахового військового вишколу [5, с. 4].

Взагалі, на початковому етапі формування української армії відповідальність за призов військовозобов'язаних покладалася на повітові управи та повітових комісарів. У «Поклику до всіх повітових управ» від 8 листопада 1918 р. зазначалося, що всі повітові організації в місцях перебування колишніх доповняючих команд мають провести мобілізацію всіх чоловіків, придатних до військової служби. Мобілізованих слід зорганізувати в місцях дислокації колишніх полків [6, с. 2]. Крім того, ДСВС у документі від 1 грудня 1918 р. під назвою «Обіжник до державних повітових комісарів» поклав контроль за призовом військовозобов'язаних у повіті на державного повітового комісара. Для проведення призову повітовий комісар у кожному повіті спільно з військовою повітовою командою зобов'язувався створити асентерункову (призовну) комісію, яка в кожній громаді мала провести рекрутський набір чоловіків. В разі, якщо на місці не можна створити таку комісію, повітовому комісару слід звертатися по допомогу до ОВК для доповнення комісії [7, с. 1].

Розпорядженням ОВК Коломиї від 25 листопада 1918 р. на виконання закону про військовий обов'язок, виготовлення списків військовозобов'язаних покладалося на громадських комісарів та парохіяльний уряд. Крім того, громадський комісар, отці-парохи та призовники зобов'язувалися особисто стати перед призовною комісією. Кожний призовник мав приходити на комісію з харчами на два дні та, поможливості, у військовому однострої та доброму взутті. Чоловіки, признані комісією непридатними до збройної служби, під наглядом начальників громад розподілялися на інші відділи [8, с.3]. Хоча, як стверджують очевидці, майже ніхто з мобілізованих не приносив їжі та одягу. Зібрані люди мерзли, голодували, починали нарікати, а потім розходилися

по домівках. Це було першою причиною, яка підкосила повагу до влади, зародила зневіру в дієвість власного уряду і схиляла людей до дезертирства [9]. Згодом для підвищення рівня дисципліни у війську створено польовий суд ОВК. Якщо суд визнавав особу винною у дезертирстві, їй присуджувалася смертна кара через розстріл [10, с. 1].

Розпорядження такого ж змісту, звернені до громадських комісарів, громадських організацій, парохіяльних урядів, видавалися і в грудні. Публікувалися вони в газетах Коломиї, таких як «Покутський вісник», «Січовий голос» та ін. [11, с. 8]. Взагалі, із усіх ОВК Коломийська відзначалася високою організованістю. При ній діяли запасні стрілецькі полки імені гетьманів Петра Дорошенка та Івана Мазепи та запасний артилерійський полк.

На протигагу Коломийській ОВК виступала Рава-Руська ОВК, яка після захоплення міста поляками перемістилася у Жовкву. На підконтрольній цій ОВК території військові не дуже радо зголошувалися до служби новій державі і при найменшій нагоді втікали по домівках. Тому у своєму зверненні до ДСВС Рава-Руська ОВК просила надіслати людей з інших повітів для служби в жандармерії. Таким чином планувалося зупинити потік дезертирів [12, арк. 6–7]. Не поодинокими були випадки, коли вояки, що знаходилися у своєму повіті, при найменшій военній небезпеці відразу втікали додому.

Загалом питання мобілізації залишалося проблемним на всій території Східної Галичини. В одних повітах призовники втікали від служби, в інших було багато нездібних до служби зі зброєю, а проблемою спільною для всієї території ЗУНР залишалося забезпечення призовників амуніцією, харчами, одягом і взуттям.

Так описує невідомий автор ситуацію на початку зими у Самборі: «1.12. Вчора атестовано 310. Здібних – 129, здібних без зброї – 64, нездібних – 117; 3.12. Вчора перед комісією постало з сіл 178 осіб. З них признано, як здібних 84, здібних без зброї – 33, нездібних – 61» [13]. Така ж ситуація існувала і в подальших днях грудня.

Як бачимо, спостерігається великий процент нездібних. Це, в першу чергу, зв'язано з тим, що патрулі перевіряли

кожного лише на наявність військової посвідки. Багато осіб, які були інвалідами, використовували можливість поїхати до міста для вирішення власних справ, адже були переконані, що призовна комісія визнає їх непридатними до військової служби. Крім того, відсутність в Самборі карного конвоїра, підофіцера та офіцера призводила до зниження дисципліни. Відчувався постійний брак людей, одягу та озброєння [13].

Розпорядженням ДСВС від 9 січня 1919 р. всі висновки придатності до військової служби старшин і стрільців, видані австро-угорською або іншою іноземною військовою владою, втрачали дію в українській армії. Згідно з розпорядженням, непридатних до військової служби слід направляти до відповідної окружної лікарні «до провіщення» з дорученням від лікаря та оглядової комісії, до якої належить мобілізований. На підставі «військово-лікарського провіщення» (з коротким описом недуги, діагнозом та висновком) мобілізований має представити оглядовій комісії акт про непридатність стрільця до військової служби (висудний акт) для затвердження ОВК. Цей акт залишався в ОВК. А висудний акт старшин передавався на затвердження до ДСВС [14, с. 7].

Наказом Омеляновича-Павленка від 28 лютого 1919 р. (параграф 13) регламентовано питання звільнення від чинної служби в українському війську. Зокрема, ОВК могли звільняти від чинної військової служби лише тих осіб, трудова діяльність яких належала до публічних інтересів. Це особи, які служили при адміністрації, судівництві, пошті, школі та ін. та мали щонайвище степінь підхорунжого. Право звільняти від чинної військової служби людей, які мали степінь від хорунжого і вище, залишалося виключно за ДСВС. Внесення на звільнення осіб подавали повітові комісари до ОВК. У свою чергу, ОВК розглядали претендентів на звільнення у званні до підхорунжого, а належно вмотивовані клопотання осіб у званні вищому, ніж хорунжий, передавалися ОВК до ДСВС [15, арк. 64].

Безперечно, проведення однієї мобілізації серед українського населення протягом українсько-польської війни не могло забезпечити повністю вимог фронту, як і вимог тилу,

тому виникала потреба проводити повторні мобілізації. Ці призови набували локального характеру і проводилися в залежності від потреб бойового відтинку [16, с. 84].

Згадаємо, що на початковому етапі, в розпорядженні від 13 листопада 1918 р., під мобілізацію підпадали лише чоловіки української національності; всі найманці колишньої австрійської армії віком до 50 р.; всі чоловіки 1883–1900 років народження, демобілізовані з колишньої австрійської армії, та чоловіки 1901 та 1883–1900 років народження з повітів, де під час війни не проводилося рекрутування австрійською владою. Проте військова влада із розвитком воєнних дій видавала все нові і нові накази та розпорядження, які стосувалися мобілізації. З часом текст їх змінювався так, щоб під мобілізацію підпадали чи не всі особи чоловічої статі, які проживали на території Східної Галичини.

Так, відповідно до закону від 26 грудня 1918 р. ч. 236, можна було здійснювати призов чоловіків неукраїнської національності, які відповідно до закону від 13 листопада 1918 р. не вважалися військовозобов'язаними [17, арк. 2].

На основі розпорядження ДСВС від 2 лютого 1919 р. та листів ДСВС повітовим комісарам від 7 лютого 1919 р., оголошено новий призов. Згідно з документами, призову підлягали: всі чоловіки української національності без огляду на те, чи служили вони в австрійській армії; всі особи, які при попередніх переглядах до 31 січня 1919 р. включно були визнані призовною комісією непридатними до військової служби або отримали тимчасову відпустку для одужання; пенсійні інваліди, звільнені австрійською владою, та взагалі всі особи, які з яких-небудь причин не проходили призовної комісії. Крім того, згідно з розпорядженням призову підлягали всі ремісники 1883-1901 років народження – столярі, ковалі, слюсарі, кравці, механіки, монтери всіх національностей [18, арк. 51].

В п. 5 наказу ч. 26 від 26 червня 1919 р. зазначалося, що мав проводитися примусовий набір до війська осіб неукраїнської національності, а п. 4 наказу ч. 32 від 07 липня 1919 р., відміняв призов чоловіків, старших за 40 років та євреїв [19, арк. 238; 244].

Призов до військової служби проводили державні повітові комісари на вимогу окружних і повітових команд. У свою

чергу, на вимогу повітового комісара, громадський комісар разом із відповідними парохіальними урядами на підставі свідоцтв про народження та попередніх списків мали скласти нові списки призовників у двох примірниках. Такі ж списки виготовляли також римо-католицькі парохіяльні уряди та єврейські метрикальні уряди та передавали їх громадському комісарові відповідної громади. В ці списки кожний комісар мав включати й осіб, які були в його громаді, хоча родом з іншої.

Список призовників складався за зразком австрійського і містив в собі наступні рубрики: 1) порядковий номер; 2) ім'я та прізвище; 3) ім'я батька й родове ім'я матері; 4) дату народження; 5) віросповідання; 6) родинний стан (одружений/неодружений); 7) шкільна освіта; 8) звання; 9) не служив/служив і при якому австрійському полку (піхотинець, кавалерист, артилерист, сапер, летун та ін.); 10) примітка громадського комісара (сліпий, без руки, божевільний, кретин та ін.); 11) рік призову до австрійської армії; 12) коли призваний до української армії, чи був взятий чи звільнений; 13) примітка призовної комісії. Список розпочинався з чоловіків від 1883 року народження. Кожному призовнику видавалася громадська урядова картка із заповненою 1, 2, 3 та 4 рубрикою зі списку та залишеною вільною другою половиною для призовної комісії. Правильно складені списки кожний комісар зобов'язувався принести для перегляду призовній комісії. Громадські комісари особисто відповідали за явку призовників із своєї громади. Кожен військовозобов'язаний мав з'явитися особисто до громадського комісара [18, арк. 51].

Протягом всього існування ДСВС постійно видавав нові розпорядження, накази та роз'яснення, що стосувалися проведення мобілізації на території ЗУНР. В деяких округах призов військовозобов'язаних здійснювався у строгій відповідності до розпоряджень згори. А в деякі округи повітові комісари вносили свої корективи.

Так, в Белзькому окрузі для проведення мобілізації 24 квітня 1919 р. видано розпорядження, згідно з яким для виконання призову в кожній громаді необхідно вибрати двох старших за віком громадян «мужів довір'я», які добре

знають чоловіків своєї громади. Вони разом із громадськими комісарами зобов'язувалися привести чоловіків, які підпадають під призов, в заданий день і час до призовної комісії. Комісари, в свою чергу мали подбати, щоб призовники, які можуть бути признані комісією придатними до військової служби, принесли з собою 2 комплекти одягу, чоботи або черевики, теплий одяг, покривало, ложку та казанок [19, арк. 125].

У розпорядженні від 23 травня 1919 р. про загальну мобілізацію всіх українців, які служили в колишній австрійській армії, зазначено, що перегляд мобілізованих здійснює не лише відповідна окружна команда, а й команда найближчої бригади або корпусу. Це, зокрема, стосувалося призовників, які знаходилися в прифронтівій смузі. Крім того, всі військовозобов'язані мали ставати до служби у власному одязі [8, с. 1].

Після переходу Галицької армії за р. Збруч питання призову військовозобов'язаних покладалося на Етапну Станцію Команди в Кам'янці, яка підпорядковувалася безпосередньо Начальній Команді Галицької Армії (НКГА). Після переходу НКГА до Вінниці Команду Етапу перенесено в Жмеринку. Так, згідно з наказом НКГА військам від 26 липня 1919 р., всі галичани-військові (старшини, підстаршини, стрільці і всі зобов'язані до військової служби), які перебували на Наддніпрянській Україні і не приділені до корпусу Січових Стрільців, мали 3 серпня 1919 р. зголоситися в Етапній Станції Команди в Кам'янці-Подільському, вул. Поштова, 24 у отамана Котовича. Оголошувалось, що всі особи, які в зазначений термін не прийдуть на дану адресу, вважатимуться дезертирами і будуть притягнуті до карно-судової відповідальності перед польовим судом [20, арк. 187].

Загалом, мобілізаційна діяльність пішла на спад після переходу Галицької армії за Збруч. Це можна побачити, переглянувши Наказ військам Ч. 58 від 24 червня 1919 р. про перевірку організації та роботи команди Запільля. Зокрема, зазначено, що незважаючи на докладені зусилля Запільля значно відстає від фронту. Комунікація мобілізованих занадто повільна, і тому створені вишколи поки що порожні. Було здійснено лише одне поповнення на фронт, але мобілізовані не були належним чином забезпечені зброєю та одягом [21, арк. 6].

На Великій Україні між Галицькою армією та Дієвою Армією був укладений договір, який поклав край переходу старшин і стрільців з однієї армії в іншу. Зокрема, всі старшини і стрільці-галичани, які на той час служили в армії УНР, за винятком Корпусу Січових Стрільців, зобов'язувалися повернутися назад до своїх частин в Галицьку армію. На основі цього договору НКГА видала наказ, згідно з яким галичани, які не повернуться на службу в Галицьку армію до 13 серпня 1919 р., вважатимуться дезертирами. Було створено окремі галицькі комісії для поїздок та відбору по дивізіях Дієвої армії. В армії УНР мали також скласти список всіх галичан з їх приділенням для передачі Галицькій армії. Проте це все залишилося лише на папері. Повернулися лише ті галичани, які самі втекли [22, с. 14].

З початком жовтня 1919 р. мобілізовані зголошувалися або у військових частинах (в прифронтовій смузі), або в повітових комісаріатах (в запллі). А зобов'язані до військової служби по інший бік фронту (на території, зайнятій денікінцями і більшовиками) мали зголошуватися до повстанських відділів [23, с. 1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідивши накази, розпорядження ДСВС і повітову пресу, ми прослідкували, як відбувався призов військовозобов'язаних у Галицькій армії. Питанням мобілізації займався четвертий мобілізаційний відділ ДСВС, який видавав закони, розпорядження, постанови та інші документи, що стосувалися мобілізації. За проведення призову в округах відповідала ОВК, а в повітах – повітова команда та повітовий комісар. При ОВК і повітовій команді було створено призовні комісії, які здійснювали перегляд мобілізованих. Сам призов проводився на основі списків військовозобов'язаних, які, на вимогу повітових комісарів, складали громадські комісари спільно з парохіяльними, римо-католицькими парохіяльними та єврейськими метрикальними урядами. Кожний призовник із цього списку отримував громадську урядову картку із заповненими чотирма рубриками, де зазначалися: порядковий номер, ім'я та прізвище, дата народження призовника, та ім'я батька й родове ім'я матері. Друга частина картки залишалася для

заповнення призовною комісією. З цією карткою призовник зобов'язувався особисто прийти на перегляд до призовної комісії. Мобілізовані, признані комісією непридатними до збройної служби, розподілялися для роботи в інші відділи.

Під час виконання мобілізаційних розпоряджень виникли ряд проблем. Найпоширенішою з них була неналежна організація призову. Багато новобранців і досвідчених вояк відповідально поставилися до створення своєї власної армії. Але, на жаль, непоодинокими були випадки, коли мобілізовані приходили до призовної комісії, але їм не надавали ніякого службового приділення. Люди мерзли, втрачали віру в дієвість власного уряду. Так почало зароджуватися дезертирство.

Також багато було несвідомих громадян. Зокрема, військові, які тільки-но повернулися з австро-угорської та російської армії чи полону, не дуже радо зустрічали заклики до мобілізації, адже хотіли відпочити вдома. З іншої сторони, новобранці, які не бажали вступати на військову службу, а використовували мобілізацію як можливість поїхати до міста для вирішення власних справ або можливість отримати добрий одяг та обмундирування, а потім при найліпшій нагоді втекти додому.

Ще одним наслідком невдало організованого призову була неможливість забезпечити всіх мобілізованих харчами, одягом, взуттям та зброєю. Тому питання забезпечення одягом, взуттям та харчами осіб, які могли бути визнані призовною комісією здібними до військової служби, покладалося на громадських комісарів. Хоча, як показала практика, переважна більшість призовників не приносили з собою необхідних речей.

Незважаючи на глибоке висвітлення проблеми призову до лав Галицької армії подальшого дослідження потребує вивчення особового складу призовних комісій та алгоритму їх діяльності.

1. ЦДІА у м. Львові. ф. 581, оп. 1, спр. 99. Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР.
2. ЦДАВО України, ф. 1073, оп. 1, спр. 2. Державний секретаріат військових справ ЗУНР м. Тернопіль.
3. *Бемко В.* Державний Секретаріат Військових Справ / В. Бемко // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т. 1. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – С. 61–70.

4. *Футулуйчук Д.Д.* Участь жандармерії в державному будівництві та захисті суверенітету ЗУНР. – дисертація на здобуття наук. ступеня к.і.н. за спец. 20.02.22 «Військова історія». – Львів, 2003. – ДУ «Львівська політехніка». – 198 с.
5. Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль – Ч. 2. – 1918.
6. Станіславський голос. Урядова часопись повітової Української Національної Ради. – Станіславів. – Ч. 5. – 1918.
7. Український голос. Орган Державного Секретаріату ЗУНР. – Тернопіль. – Ч. 11. – 1918.
8. Народ. Радикальна політична часопись. – Станіславів. – Ч. 31. – 1919.
9. ЦДІА у м. Львові, колекція мікрофільмів № 9, м/ф 92255. Спогади колишніх старшин УГА, армії УНР, Легіону УСС.
10. Стрілець. Часопись для українського війська. – Стрий. – Ч. 27. – 1919.
11. Січковий голос. – Коломия. – Ч. 4 – 1918.
12. ЦДАВО України, ф. 1073, оп. 1, спр. 1. Державний секретаріат військових справ ЗУНР м. Тернопіль.
13. ЦДІА у м. Львові, колекція мікрофільмів № 9, м/ф 69010. Щоденники, спогади, записники та ін. про діяльність різних військових формувань.
14. Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль – Ч. 4. – 1919.
15. ЦДАВО України, ф. 2188, оп. 1, спр. 1. Накази Начальної команди Галицької армії.
16. *Рутар В.Є.* Мобілізаційне і матеріально-технічне забезпечення Галицької армії в період українсько-польської війни 1918–1919 рр. (за матеріалами повітової преси ЗУНР) / В. Рутар // Військово-науковий вісник. – Випуск 14. – Львів: АСВ, 2010. – С. 80–91.
17. ЦДАВО України, ф. 2192, оп. 2, спр. 3. Вісник державних законів і розпоряджень Диктатора Західної області України.
18. ЦДАВО України, ф. 3505, оп. 1, спр. 31. Документи повітових комісарів ЗОУНР.
19. ЦДІА у м. Львові, колекція мікрофільмів № 9, м/ф 92257. Українська Галицька Армія: корпуси і бригади.
20. ЦДАВО України, ф. 2192, оп. 2, спр. 1. Закони, накази та розпорядження Диктатора Західної області України та головнокомандуючого Галицької армії. Доклади та доповіді військових начальників про стан Галицької армії, посвідчення, службові листи та заяви урядовців про надання їм матеріальної допомоги.

21. ЦДАВО України, ф. 2192, оп. 1, спр. 2. Листування з НКГА, накази по армії про виділення коштів для потреб армії, призначення на службу, військову мобілізацію старшин та ін.
22. *Шухевич С.* Спомини з Української Галицької Армії (1918–1920) / С. Шухевич – Львів: ВК «Червона калина», 1929. – Ч. 3. – 162 с.
23. Стрілець. Орган НКГА. – Кам'янець. – Ч. 76. – 1919.

Надійшла до редакції 12.01.2015 р.

Рецензент: *А.І. Харук*, доктор історичних наук, професор, зав. кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

**Шуминская Н.В.
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ВОЕННОГО И ГРАЖДАНСКОГО
УПРАВЛЕНИЯ ЗУНР В АСПЕКТЕ КОМПЛЕКТОВАНИЯ ГАЛИЦЬКОЙ АРМИИ**

Статья посвящена исследованию призывной деятельности уездных и окружных команд, созданию и деятельности призывных комиссий. Показано специфику призыва военнообязанных в отдельных уездах и на разных этапах существования Галицкой армии. Исследованы проблемы, которые возникали во время организации призыва. Отражен вопрос освобождения от военной службы.

Ключевые слова: призыв, призывник, военнообязанный, мобилизация, военная служба, призывная комиссия, окружная команда, уездная команда, уездный комиссар, общественный комиссар.

**Shuminska N.
OVERVIEW OF A MILITARY AND CIVIL DIVISIONS OF WUNR
IN THE ASPECT OF GALICIAN ARMY STRUCTURE**

The objective of this article is to provide a summary of investigation related to recruiting of the county and district military teams as well as the formation details and activities of Galician Army recruiting sector. The article, also, focuses on the specifics of the enrolment of military teams in various districts at various stages of Galician Army existence. The problems that arouse during the recruiting period are described in this article, also, outlining the details related to exemption conditions from military service.

Key words: military recruitment, recruit, military service, mobilization, military service, military committee, district team, county team, county commissioner, public commissioner.